

Список использованной литературы:

1. Нысанбаев Ә. Қазақстан демократия. Рухани жаңару. – Алматы: "Қазақ энциклопедиясы", 1999. – Б. 46.
2. Таубаева Ш. Исследовательская культура учителя: методология, теория и практика формирования. – Алматы: Алем, 2000. -380 с.
3. Сластенин В.А., Чижикова Г.И., «Введение в педагогическую аксиологию»: Учебное пособие для вузов. – М.: Изд. центр «Академия», 2003, -192стр (на стр 70).
4. Сластенин В.А., Шиянов Е.Н., Гуманистическая парадигма образования как основа формирования профессиональной подготовки учителя – М., 1997
5. Инклюзивті білім беру үдерісінде қатысушылардың психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін арттыру бойынша әдістемелік ұсынымдар. Әдістемелік ұсынымдар. – Нұр-Сұлтан: Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2019. – 200 б.
6. Ахметова, Г.К. Система повышения квалификации педагогических кадров в Республике Казахстан: стратегия обновления: монография [Текст]/ Г.К. Ахметова. – Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 212 с.)

МРНТИ 14.25.09

УДК 364.012

¹Оспанова Д., ²Ерғазиева А.М., ³Жақпекова А.Қ.

¹Психология ғылымының магистрі, Психология және коррекциялық педагогика кафедрасының оқытушысы, Сәрсен Аманжолов атындағы ШҚУ, Қазақстан, Өскемен қаласы, ospdin-85@mail.ru

²⁻³ Сәрсен Аманжолов атындағы ШҚУ, «Шет тілі: екі шет тілі» мамандығының 2- курс студенттері. Қазақстан, Өскемен қаласы, zhakpekova23@gmail.com

АРНАЙЫ ЖӘНЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Аңдатпа

Мақалада ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға білім беру ерекшеліктері, инклюзивті білім беру жүйесінің Қазақстанда жүзеге асырылуы қарастырылған. Ерекше білім беру қажеттіліктеріне мұқтаж балалар саны жыл сайын артып келеді. ЮНИСЕФ-тің жаңа есебіне сәйкес, дүние жүзінде мүгедек балалардың саны 240 миллионға жуық деп бағаланады. Бұл фактор инклюзивті және арнайы білім беруді дамыту үшін мақсатты шешімдерді әзірлеудің маңыздылығын көрсетеді. Бірақ алдымен инклюзивті және арнайы білім берудің бүгінгі жағдайын бағалау маңызды. Бұл мақалада Қазақстандағы инклюзивті білім берудің бүгінгі жағдайы туралы тақырыптар көтеріледі. "Инклюзивті білім беру" терминіне нақты анықтама беріледі. Интеграцияның әртүрлі модельдері мен формалары сипатталады. Қазақстанда инклюзивті және арнайы білім беруді дамытудың мақсаттары мен міндеттері айтылады. Сондай-ақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың оқу жағдайы туралы мәліметтер ұсынылған. Атап айтқанда, есту, көру және сөйлеу қабілеті бұзылған балалар, психикалық дамуы тежелген және тірек-қимыл аппараты бұзылған балалар. Қазақстанның инклюзивті және арнайы білім берудегі қазіргі проблемалары мен жетістіктері туралы ақпарат беріледі. Онда балалардың тең білім алуына нақты не кедергі келтіретіні, сондай-ақ Қазақстанның соңғы жылдары инклюзивті білім беру саласында қандай жұмыстар атқарғаны туралы айтылады. Бұл мақала педагогикалық мамандық студенттеріне пайдалы болуы мүмкін.

Түйін сөздер: инклюзивті білім беру, интеграция, ерекше білім беру қажеттіліктері, оқыту процесі, ЕББҚ бар балаларды оқыту формалары.

¹Оспанова Д., Ергазиева А.М., Жақпекова А.Қ.

¹Магистр психологических наук, сениор-лектор кафедры психологии и коррекционной педагогики, ВКУ им. Сарсена Аманжолова, Казахстан, г. Усть-Каменогорск, ospdin-85@mail.ru

²⁻³ Студенты 2-курса специальности «Иностранный язык: два иностранных языка». ВКУ имени Сарсена Аманжолова. Казахстан, г. Усть-Каменогорск, zhakpekova23@gmail.com

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ СПЕЦИАЛЬНОГО И ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье рассмотрены особенности образования детей с особыми образовательными потребностями, реализация системы инклюзивного образования в Казахстане. Число детей нуждающихся в особом образовании с каждым годом увеличивается. Согласно новому докладу ЮНИСЕФ, число детей с инвалидностью во всем мире оценивается почти в 240 миллионов. Этот фактор подчеркивает важность разработки целенаправленных решений для развития инклюзивного и специального образования. Но для начала важно оценить сегодняшнее состояние инклюзивного и специального образования. В данной статье поднимаются темы о сегодняшнем состоянии инклюзивного образования в Казахстане. Дается точное определение термину "инклюзивное образование". Описываются различные модели и формы интеграции. Неоднократно упоминаются цели и задачи развития инклюзивного и специального образования в Казахстане. Также представлены сведения о состоянии обучения детей с особыми образовательными потребностями. А именно детей с нарушением слуха, зрения и речи, дети с задержкой психического развития и с нарушением опорно-двигательного аппарата. Предоставлена информация о нынешних проблемах и достижениях Казахстана в инклюзивном и специальном образовании. В ней говорится о том, что именно мешает детям получать равное образование, а также то, какие работы в сфере инклюзивного образования проделаны Казахстаном за последний годы. Данная статья может быть полезна студентам педагогических специальностей.

Ключевые слова: инклюзивное образование, интеграция, особые образовательные потребности, процесс обучения, формы обучения детей с ООП.

¹Ospanova Dinara, Ergaziyeva Ayaulym, Zhakpekova Azhar

¹Master of Psychological Sciences, Senior lecturer of the Department of Psychology and Correctional Pedagogy, EKSU im. Sarsena Amanzholova, Kazakhstan, Ust-Kamenogorsk, ospdin-85@mail.ru

²⁻³ 2nd year students of the specialty "Foreign language: two foreign languages". The Sarsen Amanzholov VCU. Kazakhstan, Ust-Kamenogorsk, zhakpekova23@gmail.com

THE CURRENT STATE OF SPECIAL AND INCLUSIVE EDUCATION

Abstract

The number of children in need of special education is increasing every year. According to a new UNICEF report, the number of children with disabilities worldwide is estimated at almost 240 million. This factor underlines the importance of developing targeted solutions for the development of inclusive and special education. But first, it is important to assess the current state of inclusive and special education. This article raises topics about the current state of inclusive education in Kazakhstan. The exact definition of the term "inclusive education" is given. Various models and forms of integration are described. The goals and objectives of the development of inclusive and

special education in Kazakhstan are repeatedly mentioned. Information on the state of education of children with special educational needs is also provided. Namely, children with hearing, vision and speech disorders, children with mental retardation and with musculoskeletal disorders. Information is provided on the current problems and achievements of Kazakhstan in inclusive and special education. It talks about what exactly prevents children from getting an equal education, as well as what work in the field of inclusive education has been done by Kazakhstan over the past years. This article may be useful for applicants and undergraduate students of pedagogical universities.

Keywords: inclusive education, integration, special educational needs, learning process, forms of education for children SEN

Қазіргі таңда мүмкіндігі шектеулі балаларды сапалы біліммен қамту - өзекті мәселелердің бірі. Соңғы жылдары ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың білім алуына оң өзгерістер жасалып жатыр. Сапалы білімнің барлығы үшін қолжетімді болу шартын қалыптастыруға бағытталған білім беру жүйесін түрлендіру процестерінің бірі инклюзивті білім беру болып табылады. Инклюзивті білім беру – гуманизмге, руханилыққа, әлеуметтік әділдікке жетелейтін әрі солардан бастау алатын, өзіндік ерекшелігі мол сала. Адам құқықтары саласындағы халықаралық стандарттары әрбір адамның қоғамдық өмірге теңдікпен және дискриминациясыз араласуы керек деген идеяға негізделетіні белгілі. Негізгі мақсат- әрбір балаға сапалы білімді қолжетімді ету. Инклюзивті білім беру дегеніміз - барлық балаларды, соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзеу-педагогикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарына арнайы қолдау, яғни, жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат. Ең бастысы – бұл аталған категориядағы балалармен толеранттылыққа, эмпатияға, педагогикалық оптимизмге негізделген жұмыс жасауға деген ұмтылыс. Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беру Концепциясы білім беру ұйымдарының түрлері мен мүмкіндіктеріне қарай интеграцияның түрлі модельдері мен формаларын қолдануды қарастырады. Бұл ерекше білім беру қажеттіліктері бар түрлі категориядағы балаларды біріктіріп оқытуды жүзеге асыруға мүмкіндік береді [1]. Инклюзивті білім беру мәселесінің өзектілігі ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың санының артуымен байланысты. Қазақстанда 16 мыңға жуық мүмкіндігі шектеулі балалар дамуы қалыпты құрдастарының ортасына интеграцияланған. 2011-2020 жылдарға арналған Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың Мемлекеттік бағдарламасының міндеттерінің бірі: инклюзивті білім берудің жүйесін дамыту, төмендегілерді дайындауды қажет етеді:

– ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды интеграциялық оқытудың модульдік бағдарламаларын;

– мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беретін ортада интеграциялық оқыту ережелерін, ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін интеграция формаларын анықтау;

– мүгедек балаларды қашықтан оқытуды ұйымдастыру ережелерін [2].

Қазақстандағы ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың бірнеше түрлерін және қазіргі кездегі оқыту жағдайын қарастырсақ. Естеу қабілеті бұзылған балаларды оқытудың негізгі мақсаты арнайы оқыту нәтижесінде оларда ойлау, сөзді есте сақтау қабілетін, сөйлеу тілін дамыту, компенсаторлық және потенциалдық мүмкіндіктері кеңейетін қажетті жағдайлар жасау. Арнайы сынып жағдайында естімейтін және нашар еститін балалар негізгі орта білім беру деңгейінде білім алады. Қазақстан Республикасында естімейтіндерді оқыту үдерісі есту-көру негізінде жүзеге асырылады, ал білім беру үдерісінде ым-ишараттық сөйлеу тілі көмекші тәсіл ретінде қолданылады. Ым-ишараттық сөйлеу тілін сауатты меңгерудің нәтижесінде оқушылар бағдарлама материалын сапалы игереді. Барлық жалпы білім беретін пәндер мен түзету курстарының бағыттары:

- түйсініп қабылдау (сенсорлық – перцептивті) белсенділігін ынталандыру (есту-көру және естуді қоса алғанда барлық қабылдау түрлерін дамыту);
- айналадағы заттарды түрліше сезіну түйсігін (түрлі модальді), соның ішінде дыбыстарды сезінудің көптүрлілігі ұғымын дамыту;
- қимыл-қозғалысын дамыту (моторикасын), шынайы нысандарды зерттеу тәсілдері мен олардың кескіні мен модельдерін жасау;
- дыбыс күшейткіш құралдарды тұрақты қолдана отырып, кең ауқымда коммуникативті практиканы дамыту үшін жағдай жасау;
- әлеуметтік қажеттіліктерін жандандыру, дербес және түрлі бірлестікте жұмыс жасау біліктіліктерін дамыту;
- әртүрлі сөйлеу түрін қолдану мүмкіндігін және қажеттілігін дамыту (есту-көру, сөйлеуді естіп қабылдауы, ауызша, жазбаша, ауызша-дактильді сөйлеу түрін қолдану);
- өз іс-әрекетін жоспарлау және жобалау дағдыларын дамыту (практикалық және сөйлеу);
- қарым-қатынасқа арналған қажетті және жалпыға ортақ сөйлеудің білім құралын жасау арқылы, оның ішінде, терминологиялық сөздік және базалық лексика-грамматикалық құрылым арқылы қайталап өту;
- танымдық үдерістерін және эмоциональды-еріктік аймағын кеңейту.

Естімейтін және нашар еститін балаларды оқытуда қосымша құрал ретінде сөйлеуді қабылдауын, сөздің дыбыстық құрамын түсінуді жеңілдететін дактилология тәрізді арнайы құралдарды қолданылады. Оқу материалын қабылдау есту-көру негізінде аудио визуальды және сурдотехникалық құралдарды пайдалану арқылы жүзеге асырылады. Есту қабілеті бұзылған балаларды оқыту түрлі типтегі электроакустикалық дыбыс күшейткіш аппаратураларды тұрақты пайдалану арқылы өткізіледі (күндізгі ұжымдық және дербес пайдалану және дербес есту аппараттарын, есту кабинетіндегі және мектеп залындағы магниттік ілгіш, радиофицирленген мектеп залы, рекреациялар, кіреберіс, вестибюль). Есту қабілеті бұзылған балаларды оқытатын мектептердің фонотекасы, музыкалық құралдары, дыбыс шығаратын ойыншықтары болуы қажет. Мектепте есту қабілеті бұзылған балалардың өмір сүру әрекетіне сәйкес орта құрылады, сенсорлық жағдаймен қамтамасыз ететін оқу-материалдық базасы, сөйлеуді қабылдауға арналған қолайлы жағдайы болуы керек. Мектеп жеке және ұжымдық түзету сабақтарын өткізуге арналған кабинеттермен, түзету ритмикасы сабақтарын өткізуге арналған залмен, оқу шеберханаларымен, сонымен қатар, арнайы компьютерлік бағдарламалармен, оқу-әдістемелік және балалар кітапханасымен жабдықталады [3].

Көру қабілеті бұзылған балаларды арнайы оқыту жағдайына келетін болсақ. Дамуында басқа бұзылуы жоқ зағип және нашар көретін балалар МЖБС талаптарына сәйкес арнайы оқу жоспары мен бағдарламалары бойынша жалпы білім беретін мектептерде білім алады. Көру қабілеті бұзылған балалар жалпы білім беретін мектептердің арнайы немесе жалпы сыныптарында оқи алады (психолог-педагог мамандардың түзету қолдауымен). Зағип оқушылар үшін оқу процесінде жалпы білім беретін мектептерде жаппай қолданатын Брайлдің рельефті-нүкте шрифтсімен басылып шыққан оқулықтар, оқу құралдары және әдебиеттер қолданылады. Нашар көретін оқушыларды оқыту жалпы білім беретін мектептерде жаппай қолданатын ірі шрифтмен басылған және арнайы жаңартылған суреттермен, көріп қабылдауға қолжетімді оқулықтармен оқытылады. Ерекше білім беру қажеттілігін қағаттандыру нашар көретін оқушыларға сыныптағы көру жұмыстарына анық сызылған сызықтарымен дәптерлер, оптикалық және техникалық құралдар көмегімен қолайлы жағдай жасалу қажет:

- офтальмологпен тағайындалған көруді түзету құралдары (көзілдірік, жанаспалы линза, лупа, телескоптық көзілдірік);
- табиғи жарықты реттейтін құрылғы (тетік);

- оқығанда, жазғанда, сурет салғанда сурет көргенде дұрыс отыруын қамтамасыз ететін арнайы бір орынды парталар;
- балаларға арналған қосымша құрылғылар (Брайл жүйесі бойынша жазуға арналған құралдар, оқитын машиналар, Брайл шрифтісімен жазылған машинкалар, рельефті суретке арналған «Школьник», оптикалық құралдары – лупа, линзалар, телескоптік құралдар–офтальмологтің ұсынымдамасы бойынша және басқалар);
- тифлотехникалық құралдар (жазуға арналған тифлоқұралдар, электронды құралдар, тактильді және брайлді дисплей, сөйлеу синтездеуші);
- көруді қорғау талаптарына жауап беретін арнайы оқу құралдары (рельефті-көрнекі құралдар, географиялық карталар, схемалар және т.б.);
- аудио және бейне аппаратуралар;
- арнайы бағдарламалармен қамтамасыз ететін компьютерлер.

Жалпы білім беретін пәндерді арнайы оқыту әдістемесін қолдану арқылы, түзету кезеңінің пәндері бойынша арнайы сабақтар өткізу, сонымен қатар, техникалық құралдар және арнайы көрнекіліктер пайдаланылып дербес және топтық сабақтар өткізу түзетуге бағытталады. Ритмика сабақтары оқушылардың музыканы тыңдауға, мазұнын қимыл арқылы беруге, қозғалыс біліктіліктерін қалыптастыруға және бекітуге үйрету мақсатында өткізіледі. Бірғақты сезінудің, координацияны, шыдамдылықты, физикалық жұмыс жасау қабілеттілігін дамытуына мүмкіндік жасау. Ритмика сабағы ритмикалық жаттығуларды, ритмикалық эстафета, музыкалық-ритмикалық және сөйлеу ойындарын пайдалануды ұсынады. Мектеп баланың әлеуетті мүмкіндіктерін ғылыми ой-санасын, әлеуметтік өзін-өзі анықтау мүмкіндігін дамытады, көруі бойынша мүгедектердің жұмысқа орналасуы мен түрлі еңбек іс-әрекетін үйренуін кәсіби оқуын, дүниеге ғылыми көзқарасын қалыптастырады. Негізгі мектеп жалпы білім беруге дайындықты аяқтауды қамтамасыз етеді. Мұғалім оқушылардың қызығушылығының толық есебін, қоғамдық пайдалы еңбекке және заманауи қоғамдық өмірге белсенді араласуына, әлеуметтік-психологиялық бейімделуіне жағдай жасайды.

Қазақстан жалпы білім беру жүйесін дамытуда үлкен секіріс жасағаны сөзсіз. Бірақ осы уақытқа дейін инклюзивті білім беруді дамытудағы ең үлкен қиындықтардың бірі инклюзивті білім берудің барлық критерийлеріне сәйкес келетін сапалы педагогикалық құрамды дайындау болып табылады [3]. Мәселе мынада, жыл сайын талапкерлердің айтарлықтай жетіспеушілігі және мұндай мамандықтардың танымалдылығының төмендеуі, сондай-ақ білім беру саласындағы бұрыннан бар мамандарды қайта даярлау болып келеді. Арнайы және инклюзивті білім беруді дамытудың Ұлттық ғылыми-практикалық орталығының жоспарында 2025 жылға қарай мектепке дейінгі ұйымдарда инклюзивті біліммен 70 пайызға, жоғары оқу орындары мен колледждерде 100 пайызға қамтылуға қол жеткізу көзделген [4]. Егер Қазақстан көздеген мақсатына жетсе, инклюзивті білім беру, ерекше білім беруді қажет ететін балалардың өмір сүру сапасын арттыруға ықпал етеді және кейінгі өмір үшін берік іргетас қалыптастыруға көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Инклюзивті білім беру үдерісінде қатысушылардың психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін арттыру бойынша әдістемелік ұсынымдар. Әдістемелік ұсынымдар. – Нұр-Сұлтан: Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2019. – 200 б.*
2. *Дорота Подгорска-Яхник Инклюзивті білім беру /Инклюзивное образование: Оқу - әдістемелік құрал /Дорота Подгорска-Яхник, Ш.Т. Габдрахманова, В.Т. Арыстанғалиева, О.А. Панищева – М.Өтемісов атындағы БҚУ редакциялық-баспа орталығы. - Орал, 2020. - 204 б.*
3. *Сардарова Ж.И., Махатай С.Ш. Ерекше білімді қажет ететін бастауыш сынып оқушыларын педагогикалық-психологиялық қолдау негіздері // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршысы, «Арнайы педагогика»сериясы №1 (68) 2022 ж. 88-95 бб.*
4. *Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесі. Әдістемелік құрал. – Астана: Б. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2016. – 57 б.*